

LBRIS

We know
books

RALUCA POPESCU

Familia românească - reper de stabilitate

studii de sociologia familiei,
calitatea vieții și politici sociale

TRITONIC

Tritonic Books

București – 2022

Raluca Popescu

Familia românească - reper de stabilitate:

studii de sociologia familiei, calitatea vieții și politici sociale

Copyright © Raluca Popescu

Copyright © TRITONIC 2022 pentru ediția prezentă.

Toate drepturile rezervate, inclusiv dreptul de a reproduce fragmente din carte.

TRITONIC

Str. Coacăzelor nr. 5, București

e-mail: editura@triton.ro

www.triton.ro

Tritonic București apare la poziția 18 în lista cu Edituri de prestigiu

recunoscut în domeniul științelor sociale (lista A2) (CNATDCU):

http://www.cnatdcu.ro/wp-content/uploads/2011/11/A2_Panel41.xls

Colecția Sociologie este coordonată de prof. univ. dr. Gabriel Jderu.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

POPESCU, RALUCA

Familia românească - reper de stabilitate : studii de sociologia familiei,

calitatea vieții și politici sociale / Raluca Popescu. - București : Tritonic

Books, 2022

Conține bibliografie

ISBN 978-606-749-630-7

316

Coperta: Alexandra Bardan

DTP: Ioan Dorel Radu

Editor: Rebeca Cojocar

Comanda nr. SOC04 / 2022

Bun de tipar: Noiembrie 2022

Tipărit în România

Orice reproducere, totală sau parțială, a acestei lucrări, fără acordul scris al editorului, este strict interzisă și se pedepsește conform Legii dreptului de autor.

CUPRINS

ARGUMENT.....	9
FAMILIA ÎN VIAȚA ROMÂNILOR.....	14
Dimensiuni în analiza calității vieții de familie.....	15
Caracteristici demografice.....	17
Contactele membrilor familiei.....	20
Aprecierea relațiilor de familie.....	22
Timpul petrecut în familie și sarcini domestice.....	24
Suportul oferit de familie.....	27
Aprecierea calității vieții de familie.....	29
Concluzii.....	32
Bibliografie.....	33
ABORDĂRI METODOLOGICE PRIVIND CALITATEA VIEȚII DE FAMILIE.....	35
Abordarea familiei din perspectiva calității vieții.....	36
Dimensiuni ale calității vieții de familie.....	37
Indicatori, sisteme de indicatori și indici.....	39
Determinanți ai calității maritale.....	43
Rezultate din ancheta Diagnoza Calității Vieții.....	47
Concluzii.....	48
Bibliografie.....	49

EGALITATEA DE GEN ÎN FAMILIA ROMÂNEASCĂ..... 53

Roluri și statusuri în familie.....	54
Atitudini față de rolurile din familie.....	56
Distribuția sarcinilor în gospodărie.....	61
Timpul alocat sarcinilor gospodărești.....	63
Atitudini față de statusurile din familie.....	65
Luarea deciziilor în familie.....	66
Implicații ale modului în care se iau deciziile.....	68
Concluzii.....	69
Bibliografie.....	71

IMPLICAȚII ALE EVOLUȚIEI FERTILITĂȚII PENTRU
POLITICILE SOCIALE..... 73

Obiective.....	73
Cadrul teoretic.....	74
Fertilitatea în statele UE.....	79
Factori de diferențiere a fertilității.....	81
Aspirații (numărul ideal de copii).....	82
Politici sociale.....	84
Implicații pentru politicile sociale.....	86
Bibliografie.....	89

SUSTENABILITATEA ECONOMICĂ A GOSPODĂRIEI..... 91

Privire de ansamblu.....	91
<i>Situația economică în context european.....</i>	91
<i>Structura gospodăriei.....</i>	95
<i>Veniturile, cheltuielile și consumul gospodăriilor.....</i>	96
Situația economică a gospodăriei.....	100
<i>Activitatea economică.....</i>	100
<i>Venituri și cheltuieli.....</i>	102
Evaluarea subiectivă a situației economice agospodăriei.....	107
<i>Aprecierea situației economice personale.....</i>	107
<i>Aprecierea situației economice a gospodăriei.....</i>	109
Concluzii.....	111
Bibliografie.....	113

SISTEMUL DE SUPORT DESTINAT FAMILIEI
ȘI COPILULUI..... 114

Configurația sistemului de prestații pentru familie și copil.....	115
Politica familială la nivelul Uniunii Europene.....	122
Analiza comparativă a beneficiilor în Uniunea Europeană.....	124
<i>Efortul financiar al statelor.....</i>	125
<i>Tipuri de beneficii.....</i>	129
Contribuția alocațiilor la bunăstarea familiei.....	136
Bibliografie.....	139

FAMILIA ROMÂNEASCĂ – UN REPER DE STABILITATE... 141

Familia românească în indicatori demografici.....	142
Satisfacția cu viața de familie.....	148
Viața domestică.....	149
Legăturile familiale.....	150
Standardul de viață.....	154
Politici de suport pentru familie.....	157
<i>O politică familialistă.....</i>	158
<i>Instrumente financiare pentru familii.....</i>	161
<i>Schemele de maternitate și îngrijire a copiilor.....</i>	166
În loc de concluzii: o familie solidară, de voie, de nevoie.....	173
Bibliografie.....	175

FAMILIA ÎN VIAȚA ROMÂNILOR*

Acest capitol analizează calitatea vieții de familie din România. Demersul este unul comparativ, pe mai multe axe: România față de celelalte state europene, calitatea vieții din prezent față de cea din trecut, condițiile de viață și evaluările unor categorii sociodemografice față de altele.

În prima parte este realizată o analiză comparativă, la nivel european, a indicatorilor demografici, pe baza datelor INS și Eurostat, pentru a evidenția schimbările din comportamentele nupțiale și reproductive, structura și caracteristicile gospodăriei. În partea a doua sunt analizate date de anchetă privind satisfacția față de viața de familie și rețelele de suport, sarcinile domestice și bugetul de timp. Prelucrările au fost realizate pe bazele de date „Diagnoza Calității Vieții” și „European Quality of Life Survey”.

Familia reprezintă unul dintre domeniile fundamentale ale calității vieții, alături de ocupare, resurse economice, sănătate, educație și viață comunitară (Fahey, Nolan și Whelan, 2003: 5). Calitatea vieții de familie este considerată adesea

* Capitolul a mai fost publicat anterior în volumul colectiv *Profiluri teritoriale ale calității vieții în România*, coordonator Ioan Mărginean, Editura Academiei Române, 2013, pp 61-77. ISBN: 978-973-27-2366-1

chiar cel mai important factor al calității vieții (Alber și Fahey, 2004). În societatea contemporană, poate mai mult decât în societățile trecute, calitatea vieții de familie reprezintă un subiect important pentru specialiști, dar și pentru decidenții politici sau pentru opinia publică în general. Cercetările care explorează calitatea vieții de familie sunt departe de a acoperi aria largă de probleme cu care se confruntă aceasta.

Interesul politic sporit acordat se datorează îngrijorărilor privind schimbările demografice (scăderea fertilității, îmbătrânirea demografică). Temele prioritare ale familiei de pe agenda politică sunt legate de îmbătrânirea populației și egalitatea de gen. În același timp, structurile familiale sunt tot mai diverse și mai instabile, legăturile familiale mai slabe și solidaritatea intergenerațională diminuată. (Beier et al, 2010). Fără a afecta viața personală a oamenilor, protecția socială ar trebui să se țină cont de aceste schimbări și să găsească mijloace de protecție a persoanelor dependente (copiii și vârstnicii sau bolnavii).

Interesul științific rezidă în faptul că deși aceste schimbări sociale, culturale și economice majore care au sporit vulnerabilitatea familiei, calitatea vieții de familie și satisfacția maritală au rămas la nivele ridicate (Popescu, 2011). În pofida contextului social instabil, familia ca instituție socială a dovedit o mare capacitate adaptativă, evaluările subiective ale indivizilor rămânând constant pozitive și la nivele mai ridicate comparativ cu toate celelalte sfere ale vieții.

Dimensiuni în analiza calității vieții de familie

Calitatea vieții de familie a fost de obicei operaționalizată prin mai multe dimensiuni care vizează structura familiei și a gospodăriei, relațiile de familie, distribuția sarcinilor domestice și modul de petrecere a timpului liber în familie, valorile membrilor cu privire la familie, resursele economice și rețelele

de suport, integrarea comunitară, etc. Dimensiunea evaluativ-subiectivă este cea mai studiată dimensiune, întrucât este considerată un rezultat al condițiilor obiective din cadrul familiei, dar și a celor subiective – percepții, valori, atitudini cu privire la familie.

La nivel european, există un acord în abordarea calității vieții de familie pe 3 dimensiuni: structura gospodăriei, sarcinile domestice și rețelele de suport familial (European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, 2010: 7). Satisfacția cu viața de familie este o dimensiune globală și este tratată separat ca o dimensiune-rezultat, un produs al celorlalte dimensiuni.

De exemplu valul din 2012 al cercetării „European of Life Survey” include în analiza calității vieții de familie o serie de indicatori care încearcă să surprindă

- frecvența contactelor (directe sau prin telefon, internet sau poștă) dintre părinți și copii, alte rude, prieteni sau vecini;
- tensiunea dintre muncă și viața de familie: raportul de timp dintre acestea și presiunile, tensiunea resimțită (oboseală, dificultăți de concentrare la sarcini, imposibilitatea îndeplinirii sarcinilor etc.)
- ajutorul pe care îl acordă familia în fața unei nevoi (privind treburile casnice, suport emoțional, suport material, suport în găsirea unui loc de muncă);
- satisfacția cu viața de familie.

În anchetele „Diagnoza Calității Vieții” ale ICCV, calitatea vieții de familie este abordată prin aceleași aspecte, în acord cu tendințele din cercetare de la nivel european. Este măsurată structura gospodăriei, resursele economice și rețelele de suport ale familiei, satisfacția față de relațiile de familie și față de viața de familie (Mărginean, Bălașa coord., 2002). Dimensiunea de gen și conflictul dintre muncă și viața de familie sunt mai slab reprezentate.

Toate analizele de calitatea vieții din România indică o calitate înaltă a vieții de familie, aceasta fiind „suportul fundamental și o valoare deosebit de importantă pentru români” (Mărginean, Bălașa coord, 2002, 68).

Caracteristici demografice

Rata nupțialității este ușor peste media europeană, în scădere accentuată în ultimii ani. Evoluția nupțialității după 1990 a avut o evoluție sinuoasă: o scădere vertiginoasă de la 8,3 la mie în 1990 la 5,85 la mie în 2001, urmată de o creștere abruptă până la 8,8 la mie în 2007, pentru ca apoi să descrească rapid la 4,9 la mie de locuitori în 2011, fiind și cea mai scăzută valoare din ultimele două decade. Pe medii de rezidență, este mai ridicată în urban, unde populația este mai tânără – în 2011 era de 5,8 la mie de locuitori comparativ cu numai 3,9 la mie în rural¹.

Vârsta medie la prima căsătorie este de 26,2 de ani pentru femei și de 29,3 ani pentru bărbați, printre cele mai scăzute din Europa, dar în creștere cu 4 ani față de 1990. Pe medii de rezidență diferențele de vârstă sunt considerabil mai mari în cazul femeilor. La bărbați diferența de vârstă este de 1 an – 29,7 în urban și 28,7 în rural, în timp ce la femei diferența de vârstă este de aproape 3 ani – 27,1 ani în urban și 24,6 în rural, indicând menținerea unui comportament nupțial tradițional.

Divorțialitatea se caracterizează printr-o mare stabilitate în timp și se situează la un nivel mediu în Europa: 1,5–1,7 divorțuri la mie de locuitori. În 2011 era de 1,68 divorțuri la o mie de locuitori, dublă în urban față de rural: 2,15 față de 1,1 divorțuri la mie.

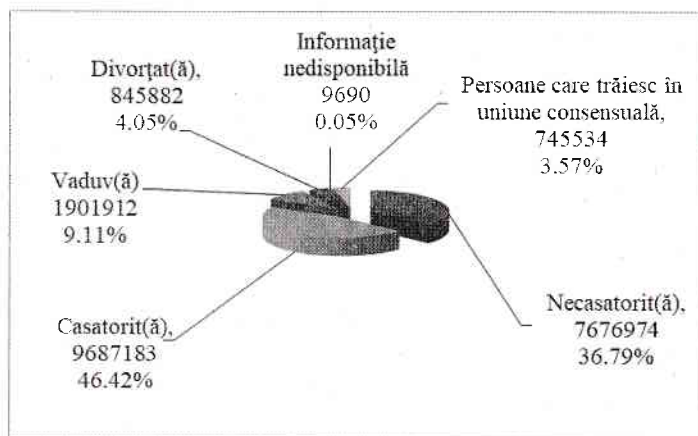
Fertilitatea este în mod constant una dintre cele mai scăzute din Europa, de 1,25 copii pe femeie în 2011, atingând

¹ Sursa indicatorilor demografici prezentați în acest subcapitol: baza de date Tempo (INS) și baza de date a Eurostat

aceeași valoare minimă ca în 2002 (când s-a înregistrat minimum istoric al indicatorului).

Vârsta medie la prima naștere în România este de 27 de ani, cu aproape 5 ani mai ridicată față de 1990, dar rămânând una dintre cele mai scăzute din Europa. Nașterile în afara căsătoriei reprezintă 30% din totalul nașterilor, tendința fiind ascendentă. Valoarea este totuși sub media UE.

Grafic 1. Structura populației după starea civilă

Sursa: Recensământul populației și locuințelor, 2011, INS

Conform datelor de la recensământul din 2011, 46% din populația României este căsătorită și 3,5% persoane trăiesc în uniune consensuală. Aproape 30% dintre bărbații de 18 ani și peste și numai 18% dintre femeile nu au fost niciodată căsătoriți. De asemenea și ponderea femeilor divorțate este mai ridicată: 5,9% dintre femeile majore față de 4,5% dintre bărbați. Ponderea femeilor văduve este de asemenea mai ridicată comparativ cu cea a bărbaților (18% față de 5%) pe fondul speranței de viață mai ridicate la femei. Ponderea persoanelor divorțate este mai ridicată în urban (6,3% din totalul popula-

ției stabile de 18 ani și peste din mediul urban, față de 3,8% din rural) și în mediul rural sunt întâlnite mai frecvent persoane văduve (14,3% față de 9,6%) (Graficul 1).

Date de anchetă din „Diagnoza Calității Vieții” 2010 indică o pondere a populației căsătorite de (18 ani și peste) de aproximativ două treimi, 18% fiind persoane necăsătorite, 12% văduve și 5% divorțate. 2,9% dintre indivizi trăiau în uniune consensuală.

Conform recensământului din 2011, dimensiunea medie a gospodăriei în România este de 2,66 persoane, în scădere față de valoarea de 2,92 membri de la recensământul din 2002. Modelul familial cel mai răspândit este cel al cuplurilor cu 1 copil, peste jumătate dintre familii fiind de acest tip. Și conform datelor „Diagnozei Calității Vieții” gospodăriile din România au puțini copii: 58% sunt fără copii (mai mult, 10% din gospodării sunt formate din o singură persoană), 23% au 1 copil, 15% au 2 copii și 4% au 3 și mai mulți copii în întreținere.

În concluzie, principalele caracteristici ale structurii familiei din România sunt: familii legal constituite, care se întemeiază relativ devreme, care au puțini copii în întreținere. Privit longitudinal, indivizii se căsătoresc mai târziu și mai rar, divorțează aproximativ în aceeași măsură ca în trecut, au tot mai puțini copii, la vârste mai înaintate, trăiesc în gospodării mai restrânse.

În sine, modelul acesta de familie nu ridică probleme (eventual numai pe cele legate de îmbătrânirea populației), însă conduce la întrebări privind o posibilă vulnerabilitate, măsura în care reușește să îndeplinească nevoile membrilor săi și să ofere suficiente satisfacții.

În acest capitol calitatea vieții de familie va fi analizată mai ales prin prisma evaluărilor subiective. Vom defini calitatea vieții de familie ca măsura în care sunt îndeplinite necesitățile familiei, în care membrii familiei se bucură de viața lor împre-

ună și fac lucrurile care sunt importante pentru ei. Calitatea vieții de familie este o stare de bunăstare a familiei, definită colectiv și subiectiv de către membri, în care sunt satisfăcute nevoile individuale și de grup.

Contactele membrilor familiei

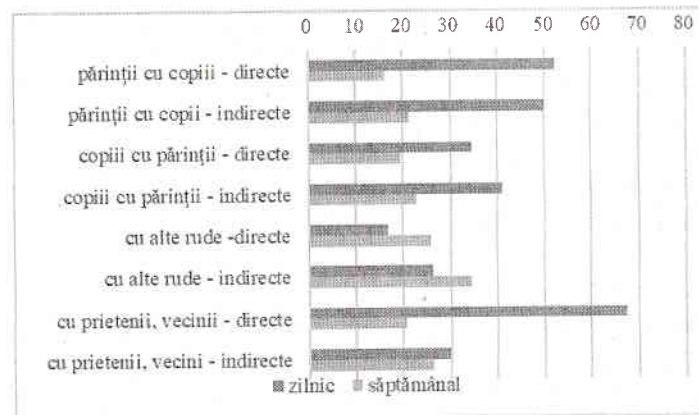
Relațiile directe dintre membrii familiei sunt strânse. Peste jumătate din părinți declară că se văd aproape zilnic cu copiii lor, deși nu locuiesc în aceeași gospodărie și numai aproximativ un sfert au contacte sporadice. De asemenea, peste jumătate dintre copii declară că se văd cu părinții cu care nu mai locuiesc împreună cel puțin o dată pe săptămână. România conservă un patern al relațiilor strânse dintre generații, asemănător celorlalte state estice, mai strânse comparativ cu țările occidentale. Totuși, cele mai frecvente contacte părinți – copii se întâlnesc în țările sudice (Italia, Grecia, Cipru, Spania și Malta), modelul familiei extrem de solidare fiind de altfel binecunoscut în aceste țări și evidențindu-se în toate anchetele.

Și contactele indirecte (prin telefon, internet sau poștă) dintre părinți – copii sunt frecvente: aproximativ jumătate dintre părinți și 40% dintre copii declară că corespund zilnic. Țările mediteraneene mențin, de asemenea, paternul cel mai strâns de relații și în cazul mijloacelor de comunicare mediată (Grafic 2).

România se plasează peste media UE a contactelor la majoritatea categoriilor socio-demografice. Numai vârstnicii peste 65 de ani mențin contacte (și directe, și indirecte) mai puțin frecvent comparativ cu media UE iar persoanele cu venituri reduse mențin mai rar contacte indirecte. Interesantă este poziția bărbaților din România, care au contacte (și față în față și prin intermediul telefonului, internetului sau poștei) mult mai strânse cu familia comparativ cu media UE, și în

calitate de tați și în calitate de fii. Relațiile bărbaților cu familia și implicarea lor sunt, așa cum vom vedea prin analiza altor indicatori, ridicate la nivel european.

Grafic 2. Frecvența contactelor familiei

Sursa: EQLS 2012

Contactele sunt relativ frecvente și cu celelalte rude în România, peste 40% declarând că se văd cu aceștia cel puțin o dată pe săptămână și peste 60% declarând că vorbesc prin telefon sau internet cel puțin săptămânal. Cel mai frecvent se întâlnesc sau vorbesc cu familia extinsă tot indivizii din țările sudice, confirmând același patern al relațiilor de familie foarte apropiate.

Prietenii și vecinii joacă un rol de important în viața indivizilor, România înregistrând cea mai ridicată pondere la frecvența contactelor directe cu aceștia: 68% se văd aproape zilnic, aproape 90% cel puțin o dată pe săptămână. Pe lângă România, cele mai ridicate valori se întâlnesc în Grecia, Bulgaria și Finlanda, indicând o situație destul de eterogenă la nivel european, mai puțin concordantă cu modelele cultu-

rale clasice. În privința contactelor indirecte, România ocupă o poziție medie, la fel cu majoritatea țărilor europene. Cele mai frecvente sunt în Grecia, Cipru și Suedia.

România are așadar relații strânse între membrii familiei, nu numai între părinți și copii, ci și cu rudele mai îndepărtate. Familia are de asemenea relații sociale frecvente în exterior, cu prietenii sau vecinii. Poate fi identificată o ușoară preferință pentru contactele directe, în detrimentul celor prin telefon, internet sau poștă, deși și acestea sunt frecvente. Comparativ cu celelalte state europene, România se încadrează în categoria țărilor cu relații de familie și de vecinătate apropiate, la nivele ușor mai scăzute totuși față de țările sudice.

Întâlnirile atât de frecvente indică nu numai o solidaritate crescută a familiei, ci și proximitatea spațială a familiei, majoritatea indivizilor având părinții/copiii și chiar alți membri ai familiei în localitate sau în apropiere. Faptul că indivizii rămân să trăiască în apropiere confirmă de asemenea modelul familiei unite dar și o mobilitate rezidențială redusă, cu explicații care țin de structura pieței muncii și alți factori economici.

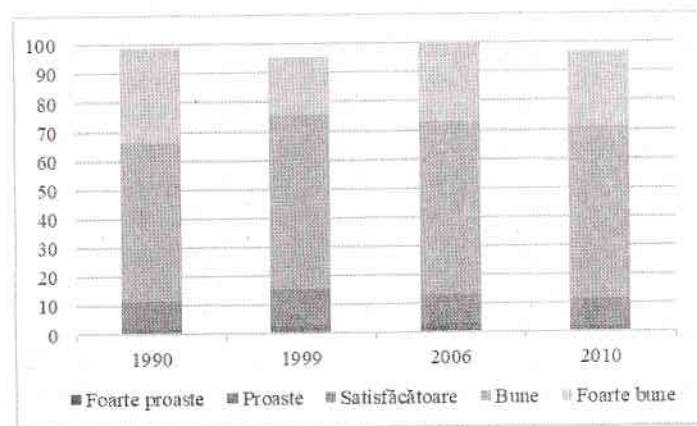
Aprecierea relațiilor de familie

Analizând frecvența contactelor, am constatat o solidaritate crescută a familiei românești, care ar trebui să fie vizibilă și în aprecierile subiective a relațiilor de familie. Cercetarea „Diagnoza Calității Vieții” permite analiza acestor aprecieri longitudinal, după 1990 până în prezent.

Dinamica aprecierilor relațiilor din familie este relativ constantă în timp. Pornind de la un nivel ridicat (87% apreciau în 1991 relațiile din familie drept bune și foarte bune), a înregistrat în 1999 o ușoară deteriorare a aprecierilor, pentru ca ulterior evaluările să se redreseze, revenind la un nivel similar celui inițial.

Totuși, în 1990 o treime apreciau relațiile din familie drept foarte bune, pentru ca în prezent numai aproximativ un sfert să mai considere la fel. Dacă la evaluările negative nu se remarcă nicio variație semnificativă (sub 3% apreciind relațiile de familie drept proaste și foarte proaste în fiecare an), la aprecierile pozitive se conturează o tendință de deplasare de la foarte bune la bune (Grafic 3).

Grafic 3. Aprecierea relațiilor din familie

Notă: diferența până la 100% reprezintă „nu știu / nu răspund”

Sursa: Diagnoza Calității Vieții 1990–2010

Aprecierea relațiilor de familie înregistrează diferențe semnificative statistic în funcție de starea civilă, educație, vârstă, venit, numărul de persoane din gospodărie. Cei mai satisfăcuți sunt cei care nu au fost căsătoriți niciodată și cei căsătoriți. Relațiile evaluate sunt însă diferite: în primul caz sunt relațiile cu familia de origine și familia extinsă, în al doilea caz sunt relațiile cu familia proprie și poate cu familia extinsă în general.